

ΝΕΑ ΠΑΡΑΣΤΑΣΙΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ ΕΠΙ ΜΙΝΩΪΚΟΥ ΑΝΑΓΛΥΦΟΥ ΑΓΓΕΙΟΥ

Τὸ δημοσιευόμενον ἐδῶ τεμάχιον ἀναγλύφου λιθίνου ἀγγείου εὐρέθη τυχαίως ὑπὸ τοῦ Βασιλείου Στρατάκη κατοίκου Κνωσοῦ ἐντὸς τῆς νεοφύτου ἀμπέλου τοῦ Μιχαήλ Ἀκουμιανᾶκη ἐν Κνωσῷ καὶ πλησίον τῶν συνόρων τοῦ παρακειμένου ἀγροῦ Δανέλλη, ὅπου αἱ γνωσταὶ μινωϊκαὶ οἰκίαι αἰ ἀνασκαφεῖσαι ὑπὸ τοῦ Hogarth.

Κατὰ τὰς πληροφορίες τοῦ εὐρόντος, τὸ τεμάχιον προήλθεν ἐκ τῶν χωμάτων. Τοῖχος ἐξ ὄγκων γυψολίθου εἶναι ὁρατὸς κατὰ τὸ μέρος τοῦτο, συνεχιζόμενος καὶ ἐντὸς τοῦ κτήματος Δανέλλη. Ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ χώρου κ. Ἀκουμιανᾶκης προσέφερεν εὐγενῶς τὸ τεμάχιον κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1960 εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου.

Ὅταν ἐξήτασα τὸ τεμάχιον ἢ παράστασις καὶ ὁ τρόπος δηλώσεως τῶν θράχων μοι ἐνεθύμισε τὸ τμήμα ἀναγλύφου ἀγγείου ὑπ' ἀριθ. 2397 τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, τὸ ὅποιον, προερχόμενον ἐπίσης ἐκ Κνωσοῦ, ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ στρατηγοῦ Ringel κατὰ τὸν πόλεμον εἰς τὸ Μουσεῖον καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων κ. Ν. Πλάτωνος («Κρητικὰ Χρονικὰ» Ε' 1951 σ. 154-6 εἰκ. 5, Zervos, L' art de la Crète, 482.) Ἄμεσος παραβολὴ τῶν δύο τεμαχίων κατέδειξεν ὅτι ταῦτα συγκολλῶνται καὶ ἀποτελοῦν ἐνιαῖον τμήμα τοῦ αὐτοῦ λιθίνου ἀγγείου. Οὕτω μετὰ εἰκοσι σχεδὸν ἔτη ἡ εὐνοια τῆς τύχης ἐπέτρεψε τὴν ὀλοκλήρωσιν μιᾶς ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων γνωστῶν μέχρι σήμερον παραστάσεων μινωϊκῆς λατρείας.

Τὸ ἀντικείμενον, ὡς ἀπηρτίσθη μετὰ τὴν συγκόλλησιν, ἔχει μέγιστον ὕψος 6 ἐκ. καὶ μέγιστον πλάτος 7 ἐκ., ἀνήκει δὲ ἀνευ ἀμφιβολίας εἰς μέγα ρυτὸν ἐκ μέλανος στεατίτου κωνικόν, ἔχον κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο διάμετρον 10 ἐκ. καὶ πάχος 6—8 χιλ. Παριστάνεται δι' ἐλαφρῶς κυματοειδοῦς περιγράμματος κορυφῆ θραχῶδους ὄρους, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶναι ὤκοδημένον τριμερὲς ἱερόν. Πρὸ αὐτοῦ μορφῆ ἀνδρική, φέρουσα τὸ σύνθηες περίζωμα, προσερχομένη ἐξ ἀριστερῶν κύπτει καὶ ἀποθέτει κάνιστρον μετὰ προσφορῶν.

Τὰ δύο τμήματα τῆς παραστάσεως, τὸ πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς ρωγμῆς (τὸ τοῦ Ringel) καὶ τὸ τελευταίως ἀνακαλυφθέν, δὲν εἶναι ἐντελῶς συμμετρικά. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὸ ἱερόν ἔχει ἐξέχουσαν κρηπίδα ἰσοδομικὴν καὶ χαμηλὸν τειχίον ἄνωθεν αὐτῆς. Ἰσοδομικὴ εἶναι καὶ ἡ ἐν εἰδει παραστάδος ὁρατὴ στενὴ πλευρὰ τοῦ τοίχου. Ἡ κρηπίς καὶ τὸ τειχίον ἐλλείπουν εἰς τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ τμήμα καὶ ἡ παραστάς δὲν

ἔχει τὰς ραβδώσεις τὰς δηλούσας τὰς σειρὰς τῶν δόμων, κατέρχεται δὲ πολὺ χαμηλότερον τῆς ἑτέρας.

Τὸ κεντρικὸν τμήμα τοῦ ἱεροῦ εἶναι ὑπερυψωμένον καί, ὡς καὶ τὰ ἄκραία, ἐπιστέφεται διὰ διπλοῦ γείσου. Ἐκ τῶν ὀπίσθεν τοῦ γείσου τούτου διακρίνονται τρία ἐπιμήκη ὀρθογώνια (τὸ ἀριστερὸν ἀποκεκρουσμένον), ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μεσαῖον εἶναι ὑψηλότερον καὶ πλατύτερον. Ἄσφαλῶς δὲν πρόκειται περὶ ἰσοδομικῆς κατασκευῆς ὑπερκειμένης τοῦ κεντρικοῦ τμήματος τοῦ ἱεροῦ, ἀναλόγου πρὸς τὴν δηλουμένην δι' ἀβακωτοῦ εἰς τὴν τοιχογραφίαν τοῦ μικρογραφικοῦ τριμεροῦς ἱεροῦ ἐκ Κνωσοῦ (PM III πίν. XVI), ἀλλὰ περὶ βάσεων κεράτων, ὡς εἰς τὰ χρυσαῖα ἐλάσματα τῶν Μυκηθῶν (Sp. Marinatos - M. Hirmer, *Kreta und das Mykenische Hellas* 205.) Ἡ κεντρικὴ βάσις θὰ ἔφερε ζευγὸς κεράτων, ἐνῶ αἱ ἑκατέρωθεν συμμετρικῶς ἀνὰ ἓν κέρατα. Ἐνὰ ἓν ζευγὸς κεράτων βασιζόμενον ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ γείσου, ὑπῆρχε καὶ ἐπὶ τῶν χαμηλῶν, πλαγίων τμημάτων τοῦ ἱεροῦ: ἐκ τούτων σώζεται πλήρως μόνον τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ ζευγὸς.

Ἡ πρόσοψις τοῦ ἱεροῦ ἔχει εἰς τὰ δύο ἄκρα τῆς ἀνὰ ἓνα στύλον φέροντα τὸ γνωστὸν καὶ ἐξ ἄλλων παραστάσεων ὀρθογώνιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγγράφεται ἄλλο μικρότερον. Ὁ πρὸς τὰ ἀριστερὰ στύλος βασίζεται ἐπὶ τῆς κρηπίδος καὶ φαίνεται ἐφαπτόμενος τοῦ ἰσοδομικοῦ τοίχου. Ὁ στύλος τοῦ δεξιοῦ ἄκρου (τοῦ ὁποίου ἡ ἔναρξις εὐρίσκετο πολὺ χαμηλότερα, μὴ σωζομένη) ἐφάπτεται ἐπίσης τοῦ τοίχου, ὡν τοποθετημένους εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς στενῆς πλευρᾶς αὐτοῦ. Καὶ οἱ δύο στῦλοι συνεχίζονται ἄνωθεν τῶν ὀρθογωνίων «κιονοκράνων» σώζεται δὲ μέγα τμήμα τοῦ δεξιοῦ ἄνωτέρου στύλου, προβαλλόμενον ἐπὶ τοῦ ζεύγους τῶν κεράτων, ἀλλ' ὄχι ἐντελῶς εἰς τὸ μέσον αὐτῶν. Τὰ ὀρθογώνια «κιονοκράνα» εὐρίσκονται εἰς διάφορον θέσιν καὶ ὕψος: τὸ ἀριστερὸν εὐθὺς κάτωθεν τοῦ γείσου, ἐνῶ τὸ δεξιὸν πολὺ χαμηλότερα.

Ἡ παροῦσα παράστασις δὲν βοηθεῖ πρὸς ἐρμηνεῖαν τῶν αἰνιγματικῶν τούτων στύλων, ἀλλὰ συμβάλλει εἰς τὴν πληρεστέραν κατανόησιν αὐτῶν. Τὸ γεγονός ὅτι οἱ στῦλοι εὐρίσκονται εἰς τὰ ἄκρα τοῦ οἰκοδομήματος καὶ δὲν εἶναι ἐλεύθεροι, ἀλλ' ἐφάπτονται ἢ τοῦλάχιστον κείνται πολὺ πλησίον τῶν τοίχων, καὶ μάλιστα τῆς στενῆς πλευρᾶς αὐτῶν, δεικνύει ὅτι δὲν πρόκειται περὶ συνήθων κίονων στηρίξεως τῆς ὀροφῆς· διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους τὰ ὀρθογώνια ἀντικείμενα δὲν δύνανται νὰ εἶναι κιονοκράνα, ἀφοῦ μάλιστα κείνται εἰς διαφορετικὸν ὕψος¹, καὶ ἡ συνέχισις τοῦ στύλου ἄνωθεν αὐτῶν δὲν δύναται

¹) Κατ' ἀρχὴν ἡ ὑπαρξίς τοιοῦτου κιονοκράνου ἢ ὀρθότερον ἐπιθήματος δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποκλεισθῇ (βλ. τοὺς τρεῖς κίονας τοὺς στρογγυλοὺς δι' ὀγκωθῶν

νά θεωρηθῆ ὡς ἔνδειξις ὑπάρξεως ὑπερκειμένου ὀρόφου, ἀφοῦ ἄλλως τὸ ἱερόν, ὡς καὶ τὸ τῶν χρυσῶν ἐλασμάτων τῶν Μυκηναίων, ἀσφαλῶς περατοῦται εἰς τὴν σειράν τῶν κεράτων, ἅτινα νοοῦνται ὡς ἐπιστέφοντα τὸ οἰκοδόμημα³. Καὶ εἰς τὸ τεμάχιον ἀναγλύφου ἀγγείου ἐκ Κνωσοῦ μετὰ παραστάσεως πομπῆς (Zervos, I, art de la Crète 483, PM II σ. 752 εἰκ. 486, PM III εἰκ. 37, Nilsson MMR σ. 183) ἡ λίαν χαμηλὴ θέσις τῶν ὀρθογωνίων ἀντικειμένων δεικνύει ὅτι δὲν δύνανται ταῦτα νὰ εἶναι κιονόκρανα, τὸ δὲ γεγονός ὅτι οἱ στῦλοι συνεχίζονται πολὺ κάτωθεν τοῦ οἰκοδομήματος, ἀποκλείει τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν ὡς κίωνων ἀνηκόντων εἰς τὸ οἰκοδόμημα. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔχει τις τὴν ἐντύπωσιν ὅτι πρόκειται περὶ στύλων ἐξωτερικῶν προβαλλομένων ἐπὶ τοῦ οἰκοδομήματος.

Ὁ Α. Evans (PM III σ. 64-5) ἐξέφρασε περὶ τῶν στύλων τοῦ τεμαχίου τῆς πομπῆς, οἵτινες παρεμβάλλοντα: μεταξύ κτιστῶν κλιμακωτῶν ὄγκων, τὴν ὑπόθεσιν ὅτι εἶναι «wooden pillars placed at the intervals between the piers to the framework of which they therefore actually belong» καὶ παραβάλλει πρὸς τὰς καθέτους δοκοῦς, τὰς ἐντειχισμένας εἰς τοὺς προμαχῶνας τῆς βορείας εἰσόδου τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ, προσθέτων ὅμως ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἀκριβῆ κατασκευαστικὴν σημασίαν τοῦ συστήματος τούτου κίωνων καὶ ἐπιθημάτων. Πράγματι ἡ συνέχισις τῶν στύλων ἢ δοκῶν τούτων ἄνωθεν τοῦ τοίχου καθιστᾷ τὴν ἐρμηνείαν αὐτὴν ἀπίθανον.

Καὶ ἐτέραν ἄποψιν, πιθανωτέραν ἴσως, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ στύλων ἐλευθέρων μὴ ἀνηκόντων ὀργανικῶς εἰς τὰ οἰκοδομήματα, ἐξέφρασεν ὁ Evans ἐν σχέσει πρὸς ἀνάλογον παράστασιν «ἐπαλλήλων στύλων» μετ' ἐπιθημάτων εἰς τὴν γνωστὴν τοιχογραφίαν τοῦ μικρογραφικοῦ ἱεροῦ (PM III σ. 65, εἰκ. 28, εἰκ. 36), ὅτι δηλ. οὗτοι εἶναι «supports of some kind of roof or awning above the tiers of spectators». Ἐν συνεχείᾳ, λέγει ὁ Evans, ἐπαναλαμβάνεται καὶ μεμονωμένον τὸ θέμα τοῦ στύλου τούτου μετὰ τοῦ ἐπιθήματος, ὡς σύμβολον τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀγώνων, καὶ τὴν ἐρμηνείαν αὐτὴν ἐπαναλαμβάνει προκειμένου περὶ τοῦ τριῶς ἀπαντωντος ὁμοίου στύλου ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου ρυτοῦ ἐξ Ἀγίας Τριάδος (PM I σ. 688-690 εἰκ. 503, 511. Π6. Mem. Ist. Lomb. cl. di Lettere

τετραγώνων ἐπιθημάτων ἐκ Κνωσοῦ Zervos ἔ. ἀ. εἰκ. 385), ἐμποδίζει³ ὅμως τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἐν προκειμένῳ ἢ θέσις τῶν στύλων καὶ τῶν «κιονοκράνων».

³) Διάφορος εἶναι ἡ περίπτωσις τῶν ἐπαλλήλων κίωνων ἐπὶ τοῦ σφραγίσματος τῆς «ποτιᾶς θηρῶν» ἐκ Κνωσοῦ PM II σ. 809 εἰκ. 528· οὗτοι δὲν φέρουν ἐπιθήματα, παρεμβάλλεται δὲ μετὰξὺ αὐτῶν ὀροφὴ μετὰ γείσου. Πιθανῶς πρόκειται περὶ τριμεροῦς ἱεροῦ ὀρωμένου ἐκ τῶν πλαγιῶν.

XXI πίν. II, Rendiconti della R. Accad. dei Lincei XI σ. 433, καὶ XIV σ. 369, ὅπου ὁ Halbherr θεωρεῖ τοὺς στύλους ὡς ἀνήκον-
τας εἰς στοὰς τῶν αὐλῶν ἢ «χορῶν», ἐντὸς τῶν ὁποίων γίνονται οἱ ἀ-
γῶνες. Π6. Zervos, L' art de la Crète εἰκ. 544, 546.)³.

Ὁ Σ. Μαρινάτος ὁμιλῶν τελευταίως περὶ τοῦ ρυτοῦ ἐξ Ἀγ. Τριά-
δος (Marinatos - Hirmer, Kreta und das Mykenische Hellas 106
σ. 97), λέγει ὅτι οἱ κιονοειδεῖς κορμοὶ οἱ φέροντες τὸν κοσμούμενον
διὰ δίσκων πίνακα εἶναι ἀνερμήνευτοι, ἀντιτίθεται δὲ εἰς τὴν ἐρμη-
νεῖαν αὐτῶν ὡς κίονων, διότι οὗτοι μειοῦνται πρὸς τὰ ἄνω ἀντιθέτως
πρὸς τοὺς κανόνους τῆς μινωϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ διότι ἡ σκηνὴ
φαίνεται: ἐξελισσομένη εἰς τὸ ὑπαιθρον. Οὗτος προτείνει τὴν ἐρμη-
νεῖαν αὐτῶν ὡς «Standarten oder Fahnen, die für festliche Gele-
genheiten errichtet wurden» καὶ παραβάλλει πρὸς ἀνάλογα ἐλάσμα-
τα κοσμούμενα ἐπίσης διὰ δίσκων, ἅτινα ἐμφανίζονται ἐπὶ τῆς στή-
λης τοῦ Γουδέα (Unger, Sumerische und Akkad. Kunst εἰκ. 45).

Ἐκ τῶν παραστάσεων τριμερῶν ἱερῶν ἢ πληγσιεστέρα πρὸς τὴν
ἡμετέραν εἶναι ἢ ἐπὶ τῶν χρυσῶν ἐλασμάτων τῶν Μυκηνῶν, ἢ ὅποια
ἐμνημονεύθη ἀνωτέρω. Ἐκτὸς τῶν κεράτων κοινὰ εἶναι εἰς τὰς δύο
παραστάσεις ἢ ἰσοδομικὴ κρηπίς καὶ τὸ γείσον· ἀντιθέτως εἰς τὸ ἐκ
Κνωσοῦ τεμάχιον δὲν ἀπεικονίζονται τὰ χωρίσματα τῶν τριῶν μερῶν
τοῦ ἱεροῦ καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ κίονες μετὰ κεράτων παρὰ τὰς θάσεις των.
Σκοπὸς τῆς ἀπλουστεύσεως αὐτῆς εἶναι ἀσφαλῶς νὰ καταστῇ σαφεστέ-
ρα ἢ προβαλλομένη ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἀνθρωπίνῃ μορφῇ χωρὶς νὰ συμφύ-
ρεται πρὸς ὄχι ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἀρχιτεκτονικὰ στοιχεῖα⁴.

³) Ἐκτὸς τῶν μνημονευθεισῶν περιπτώσεων ὅμοιοι στύλοι καὶ ὀρθογώνια ἐπι-
θήματα μετὰ δίσκων ἀπαντοῦν ἐπὶ τοῦ τεμαχίου ἀναγλύφου ἀγγείου ἐκ στεατίτου,
PM I σ. 688 ἐξ. εἰκ. 507, ἐπὶ τοῦ σφραγίσματος μετὰ παραστάσεως πυγμαχίας
αὐτ. εἰκ. 509, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐλεφαντίνου ὁμοιώματος ἀριθ. Μουσείου Ἡρακλείου
195. Καὶ τὰ δείγματα ταῦτα προέρχονται ἐκ Κνωσοῦ. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἢ
συχνὴ ἐμφάνισις τοῦ θέματος ἐν Κνωσῷ, καὶ δὴ ἐπὶ ἀγγείων, ἀσφαλῶς ρυτῶν, ἐκ
στεατίτου.

⁴) Τριμερές μετὰ κεράτων εἶναι καὶ τὸ ἱερὸν ἐπὶ ἐλάσματος ἐκ Βόλου A. E.
1906 πίν. 14 κάτω, σ. 224 ἐξ., Π6. καὶ τὴν παράστασιν πενταμεροῦς ἱεροῦ ἐκ Μυ-
κηνῶν Rodenwaldt, Der Fries des Megarons II ἔγχρωμος πίναξ. Διὰ τὰ
τριμερῆ ἱερά γενικῶς βλ. Σ τ. Ἀ λ ε ξ ί ο υ Ἡ μινωϊκὴ θεὰ μεθ' ὑψωμένων χειρῶν
σ. 265 σημ. 337, Picard Rel. préhell. σ. 104, 106, 109, Nilsson MMR
σ. 173 ἐξ. Διὰ τὸ τριμερές ἱερὸν τοῦ Βαθυπέτρου βλ. Σ π. Μ α ρ ι ν ᾶ τ ο υ ΠΑΕ
1952 σ. 608 - 610. Ὅμοιώματα ἱερῶν ἐπιστεφομένων διὰ κεράτων ἔχομεν καὶ ἐκ
τοῦ ἀνασκαφέντος ὑπὸ τοῦ Ν. Π λ ᾶ τ ω ν ο ς ἱεροῦ ἀποθέτου τοῦ Πισκοκεφάλου·
Πιθανῶς λάτρις πρὸ τριμεροῦς ἱεροῦ ἀπεικονίζεται καὶ εἰς τὸ σφράγισμα PM II
σ. 524 εἰκ. 326.

Ἡ σκηνή παριστᾶ, ὡς ἐλέχθη, τὴν προσφορὰν κανίστρου πρὸ ἱεροῦ. Θυμασία εἶναι ἡ ἀπόδοσις τῆς κινήσεως τῆς μορφῆς, περικλείουσα εἰς μίαν στιγμήν τὴν ἐπίπονον ἀνάβασιν τῆς ἀριστερᾶ διαγραφομένης σχεδὸν ὀρθίας κλιτύος τοῦ κρητικοῦ ὄρους, τὴν ἐπὶ τῆς βραχύδους κορυφῆς μικρὰν πορείαν καὶ τὴν εὐλαβῆ κλίσιν (ἡ μορφὴ δὲν θὰ ἔδει νὰ θεωρηθῆ γονυπετής) διὰ τὴν ἀπόθεσιν τοῦ κανίστρου ἐπὶ ὕψηλῳ βράχου. Ἡ ἀπόδοσις τῆς κλίσεως ὡς τελευταίας φάσεως μιᾶς σειρᾶς προηγηθειῶν κινήσεων, ἐπετεύχθη μὲ τὴν ἰσχυρὰν προβολὴν τοῦ ἀριστεροῦ ποδός. Τὸ σῶμα τοῦ νέου εἶναι συγχρόνως σφριγγλὸν καὶ πλήρες χάριτος κατὰ τὸν συνήθη συνδυασμὸν τὸν χαρακτηρίζοντα τὰς ἀπεικονίσεις ζώντων ὀργανισμῶν τῶν χρόνων ἀκμῆς τῆς μινωϊκῆς τέχνης. Εἶναι δὲ ἡ παράστασις τοῦ κινουμένου σώματος τούτου — ἀριστοουργηματικὴ ὅσον ἡ τοῦ ἐλεφαντίνου ταυροκαθάπτου — ἐν ἑκ τῶν ἐπιτυχεστέρων δειγμάτων τῆς μινωϊκῆς «φυσιοκρατίας», ἡ ὁποία γνωρίζει νὰ εὐρίσκη τὴν ὀρθὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ τοῦ φυσικοῦ δεδομένου καὶ τοῦ αἰσθητικοῦ σχήματος, ὥστε νὰ ἀποφεύγεται καὶ ἡ πλαδαρότης τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἡ παραμόρφωσις, τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλει ἡ ἀφαίρεσις. Τὸ ὅλον σῶμα, ἰσχυρῶς κεκαμμένον, ἐντάσσεται ἐπιδεξίως ἐντὸς τῶν ἀρχιτεκτονικῶν στοιχείων—ἀποδιδομένων μὲ ἐξαιρετικὴν γραφικότητα—τοῦ ἱεροῦ οἰκοδομήματος, τοῦ περιβαλλομένου ὑπὸ τῆς τραχείας κρητικῆς φύσεως, ἐνῶ ἡ ἀδρὰ κεφαλὴ μὲ τὸν πίπτοντα θόστρυχον, ἴσταται ὕψηλά, πλήρης τελετουργικῆς σοδαρότητας.

Καὶ αἱ δύο χεῖρες, ἡ δεξιὰ κεκαμμένη, ἡ ἀριστερὰ εὐθεῖα, εἶναι τεταμέναι πρὸς τὸ κἀνίστρον, ὡς ἐάν, μετὰ τὴν ἀπόθεσιν, νὰ τακτοποιῆται τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ. (Δὲν εἶναι φυσικὸν νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ λάτρις προσέρχεται τοποθετῶν τὴν προσφορὰν ἐντὸς κανίστρου ἐκ τῶν προτέρων ἀποτεθειμένου πρὸ τοῦ ἱεροῦ, οὔτε ὅτι ἀφαιρεῖ τι ἐξ αὐτοῦ.) Ἴσως αἱ χεῖρες δηλοῦνται ἀποσυρόμεναι μετὰ τὴν ἀπόθεσιν τοῦ κανίστρου, φερομένου ὅχι ἐκ τῶν λαθῶν, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς παρυφῆς. Τὸ κἀνίστρον, ἀβαθὲς καὶ πλατὺ, εἶναι προφανῶς πλεκτόν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν τεμνομένων γραμμῶν αὐτοῦ, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ὑπῆρχον τοιαῦτα σκεύη⁵. Δύο λαθαί, ἐκ τῆς αὐτῆς ἐλαστικῆς ὕλης, δηλοῦνται ἐκατέρωθεν. Ἀλλὰ ποῖον ἦτο τὸ περιεχόμενον τοῦ κανίστρου; Δύο μικρὰ σχεδὸν στρογγύλα ἀντικείμενα διακρίνονται ἐντὸς αὐτοῦ πλησίον τῶν λαθῶν, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα ἔχουν ἀποκρουσθῆ ὡς καὶ αἱ ἄκραι χεῖρες τοῦ ἀνθρώπου. Νομίζω ὅτι τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ δὲν

⁵) Πβ. τὴν μίμησιν ἀγγεῖου περιβαλλομένου ὑπὸ ἀναλόγου πλέγματος ἐκ Κνωσοῦ ΡΜ I εἰκ. 296 ὅπου αἱ πλατεῖαι καὶ ἐλαφρῶς κοίται ταινίαι δηλοῦν ἴσως λωρίδας δέρματος. Σήμερον ἐν Κρήτῃ τὰ κἀνίστρα κατασκευάζονται ἐκ «ράπης», ἥτοι ξηρῶν στελεχῶν αἰτου ἢ ἐκ τοῦ φυτοῦ τοῦ καλουμένου «φρατί».

δύνανται νὰ ἐρμηνευθοῦν ἄλλως εἰμὴ ὡς ὀπῶραι, ὅμοιαι πρὸς τὰς προσφερομένας ἐντὸς ἀναλόγου κανίστρου εἰς ἱερὸν ἐπὶ τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγίας Τριάδος. (Marinatos - Hirmer *Kreta und das Myk. Hellas* ἔγχρωμος πίναξ XXVIII.)⁶. Ἡ προσφορά τροφῶν εἰς τὴν θεότητα εἶναι, ὡς γνωστόν, ἐκ τῶν βασικῶν πράξεων τῆς λατρείας εἰς ἕλας τὰς ἀνατολικὰς θρησκείας. Οὕτω ἐν Αἰγύπτῳ καθημερινῶς προσφέρονται παντοειδεῖς τροφαὶ καὶ ποτὰ εἰς τὸν ναὸν ὑπὸ τοῦ ἱερέως, ἐνίοτε ἐντὸς σφυρίδων (E r m a n *Die ägyptische Religion* σ. 58-61.) Εἰς τὴν περίπτωσίν μας ὅμως δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ὑποτεθῆ ὅτι πρόκειται περὶ ἱερέως· πιθανώτερον ὁ προσφέρων εἶναι ἀπλοῦς λάτρης. Τὸ γεγονός ὅτι τὸ κάνιστρον ἀποτίθεται ἐπὶ τῶν θράχων δεικνύει ἀφ' ἐτέρου ὅτι ἡ λατρευτικὴ σκηνὴ δὲν πρέπει νὰ νοηθῆ ὡς ἐξεισοσμένη ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ, ἀλλ' ἐξωτερικῶς, πρὸ τῆς προσόψεως αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἡ σκηνὴ ἡμῶν ἔχει ὁμοιότητας καὶ πρὸς τὴν περίφημον παράστασιν τοῦ «κροκοσυλλέκτου» ἐπὶ τοιχογραφίας ἐκ Κνωσοῦ, ἡ ὁποία ὑπὸ τοῦ Α. Evans (PM I πίν. IV σ. 265) εἶχεν ἐρμηνευθῆ ὡς εἰκονίζουσα νέον δρέποντα ἄνθη καὶ πληροῦντα δι' αὐτῶν κάνιστρα, ὑπὸ δὲ τοῦ Ν. Πλάτωνος («Κρητικὰ Χρονικὰ» Α' 1947 σ. 505 ἐξ.) ἀπεδείχθη ὀριστικῶς διὰ σειρᾶς ἐπιχειρημάτων ὡς ἀποτελοῦσα παράστασιν οὐχὶ ἀνθρώπου, ἀλλὰ πιθήκου. Τὰ εἰκονιζόμενα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ «κροκοσυλλέκτου» σκευὴ εἶναι σχήματος ἀναλόγου πρὸς τὸ κάνιστρον τοῦ τεμαχίου ἡμῶν, ἔχουν δὲ καὶ ὁμοίαν λαβὰς καὶ περίπου εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν⁷. Ἄλλὰ καὶ ἡ κίνησις τοῦ «κροκοσυλλέκτου» πιθήκου, ὁ ὅποιος ἐπίσης κύπτει ἄνωθεν κάνιστρον, ἐνθυμίζει τὴν παράστασιν ἡμῶν. Ἡ ἀναλογία μεταξὺ τῆς παραστάσεως τοῦ πιθήκου καὶ μιᾶς καθαρῶς λατρευτικῆς σκηνῆς, ὡς ἡ ἡμετέρα, δὲν εἶναι περιέργως, ἀφοῦ, ὡς γνωστόν, καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ δρέποντος ἢ συλλέγοντος κρόκους πιθήκου δὲν εἶναι ἄνευ θρησκευτικῆς σημασίας, ὡς ἤδη παρετήρησεν ὁ Evans (PM I σ. 265) τονίζων τὴν σχέσιν τοῦ κρόκου πρὸς τὴν μινωϊκὴν θεάν. Δὲν εἶναι ἄλλως σπάνια αἱ περιπτώσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐμφανίζονται πίθηκοι μετέχοντες τῆς λατρείας. Οὕτω ἐπὶ χρυσοῦ δακτυλίου προερχομένου ἐκ τῶν τάφων Φαιστοῦ πίθηκος, ὁμοῦ

⁶) Τὸ κάνιστρον τῆς σαρκοφάγου τῆς Ἀγ. Τριάδος ἔχει τὸ αὐτὸ σχῆμα πρὸς τὸ τοῦ τεμαχίου ἡμῶν, ἀλλ' ἔχει μόνον καθέτους ραβδώσεις, αἱ δὲ λαβαὶ αὐτοῦ εἶναι τοποθετημέναι εἰς τὰς πλαγίας πλευράς.

⁷) Ἄλλαι λαβαὶ, πιθανῶς ἐκ σχοινίου, δηλοῦνται διὰ σειρᾶς κόμβων, καταπίπτουσαι καὶ ἐκ τῶν παρυφῶν. Ἡ ἀναλογία πρὸς τὸ κάνιστρον τοῦ ἀναγλύφου τεμαχίου καὶ τὸ σχῆμα τῶν λαβῶν, αἱ ὁποῖαι φαίνονται κατεσκευασμέναι ἐξ ἐλαστικῆς ὕλης, δεικνύει ὅτι καὶ εἰς τὴν τοιχογραφίαν τοῦ κροκοσυλλέκτου ἀπεικονίζονται κάνιστρα.

μετὰ γυναικὸς ἵσταται εἰς λατρευτικὴν στάσιν πρὸ θεᾶς ὑψούσης τὰς χεῖρας καὶ καθημένης πρὸ τοῦ ἱεροῦ τῆς, ἐπὶ δὲ σφραγίσματος ἐκ Ζάκρου πίθηκος ὑψοῖ τὰς χεῖρας πρὸ θεᾶς (PM II 763 ἐξ. εἰκ. 492 α, c.)⁸. Τὴν δυνατότητα τῆς θρησκευτικῆς ἐρμηγείας τῆς παραστάσεως τοῦ «κροκοσυλλέκτου» δέχεται καὶ ὁ Ν. Πλάτων (ἐ. ἀ. σ. 523), ὑποθέτων ὅτι ἐγένοντο, ὁμοῦ μετ' ἄλλων παιγνίων, καὶ ἐπιδειξίεις πιθήκων πρὸς τιμὴν τῆς λατρευομένης θεότητος.

Δὲν ἀποκλείεται ἐπομένως καὶ εἰς τὴν σκηρὴν τοῦ «κροκοσυλλέκτου», ἣ ὁποία ἀπετέλει, ὡς γνωστόν, διάζωμα μὲ πλείονας μορφὰς (αὐτ. σ. 521)⁹, νὰ παριστάνετο προσφορὰ κανίστρων μὲ ἄνθη εἰς ἱερόν, μεταξὺ τῶν ὁποίων κυκλοφοροῦν οἱ συνοδεύοντες τοὺς λάτρεις πίθηκοι¹⁰, ἐπαναλαμβάνοντες τὰς κινήσεις των.

Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν τέλος τοῦ ἀναγλύφου τεμαχίου νομίζω ὅτι ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν τὴν προταθεῖσαν ἤδη ὑπὸ τοῦ Ν. Πλάτωνος διὰ τὸ δημοσιευθὲν ὑπ' αὐτοῦ τμήμα τῆς παραστάσεως (ἐ. ἀ. σελ. 154), ἣτοι τὴν ἐνδιάμεσον μεταξὺ MM III 6 καὶ YM I α περίοδον, βάσει τοῦ εἵδους καὶ τῆς τεχνικῆς τοῦ ἀγγείου καὶ τῆς μορφῆς τοῦ ἱεροῦ.

Δέον ἐπίσης νὰ τονισθῇ ὅτι εὐκταία θὰ ἦτο ἡ κατὰ τὸ σημεῖον τοῦ τυχαίου εὐρήματος διενέργεια εὐρείας ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης ὑπὸ τῆς ἀνασκαπτούσης ἐν Κνωσῷ Ἀγγλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς. Πιθανῶς ἡ ἔρευνα θὰ ἠδύνατο νὰ φέρῃ εἰς φῶς καὶ ἄλλα τεμάχια τοῦ πολυτίμου λατρευτικοῦ ἀναγλύφου σκεύους.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

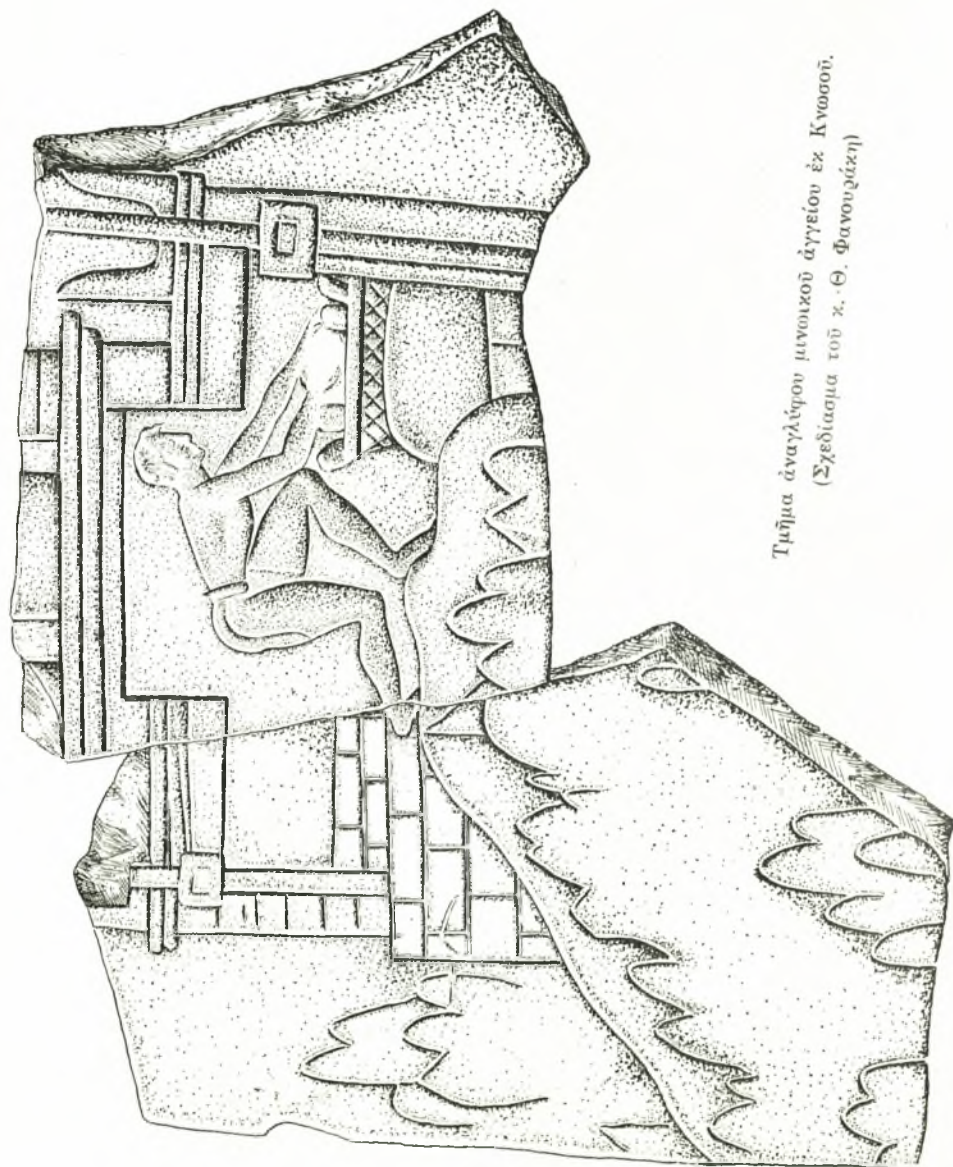
⁸) Ὁ λεγόμενος «Young Minotaur» PM II εἰκ. 491 δὲν δύναται νὰ εἶναι λατρεύων πίθηκος, ἀλλὰ μᾶλλον δεχόμενος λατρείαν, ἀφοῦ ἀθήται ἐπὶ δίφρου. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει διὰ τοὺς τείνοντας τὰς χεῖρας πρὸς τὸ ἄνθος καὶ κύλικα Ν. Πλάτων ἐ. ἀ. σ. 516 σημ. 33. Διὰ τὸν δακτύλιον τῆς Φαιστοῦ βλ. καὶ P e r s o n The Religion of Greece in Prehist. Times σ. 51, σ. 174 εἰκ. 9 καὶ Σ. Ἀλεξίου, Ἡ μινωϊκὴ θεα μεθ' ὑψωμένων χειρῶν, πίν. IB' εἰκ. 2. Διὰ τοὺς λατρεύοντας κυνοκεφάλους αὐτ. σ. 242 σημ. 231. Ὁ Evans PM II σ. 763 θεωρεῖ τοὺς λατρεύοντας κυνοκεφάλους τῆς μινωϊκῆς τέχνης ὡς ὀφειλομένους εἰς ἐπίδρασιν τῶν αἰγυπτιακῶν κυνοκεφάλων, συντρόφων τοῦ σεληνιακοῦ θεοῦ Θῶτ. Διὰ τοὺς λατρεύοντας πίθηκους ἐπὶ προανακτορικῶν σφραγίδων βλ. PM I σ. 83 εἰκ. 51 καὶ σημ. καὶ Ν. Πλάτων ἐ. ἀ. σ. 516 σημ. 33. Βλ. καὶ Σ. Μαρινᾶ τ ο ν ΑΕ 1939—41 σ. 86 σημ. 3.

⁹) Μετὰ τῆς τοχογραφίας τοῦ κροκοσυλλέκτου εἶχον εὐρεθῆ καὶ τεμάχια τοῦ μικρογραφικοῦ ρυθμοῦ BSA VI 1899—1900 σ. 45.

¹⁰) Ὁ Ν. Πλάτων ἐ. ἀ. σ. 521 καὶ σημ. 50 δέχεται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ κανίστρων πληρουμένων μὲ κρόκους, ἀλλὰ περὶ λιθίνων ἀνθοδοχείων, ἐκ τῶν ὁποίων δρέπει τοὺς κρόκους ὁ πίθηκος. Τὰ λευκὰ στίγματα τῶν σκευῶν ἐρμηνεύει ὡς ἀποτελοῦντα τὴν γνωστὴν διακόσμησιν διὰ λευκῆς ἐνθέτου ὕλης.

Τμήμα ανάγλυφου μινωικού αγγείου ἐκ Κνωσοῦ

Τμήμα ἀναγλύφου μινωικού ἀγγείου ἐκ Κνωσῶν.
(Σχεδιάσμα τοῦ κ. Θ. Φανουράκη)